

Metin EKİCİ, Dede Korkut Kitabı, Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası, Soylamalar ve 13. Boy, Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi, Orijinal Metin (Tıpkıbasım)-Transkripsiyon-Aktarma. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2019, ISBN: 978-605-155-808-0, 224 sayfa

Öğr. Gör. Dr. Fazıl ÖZDAMAR*

Dede Korkut Kitabı'nın Almanya'nın Dresden Kral Kütüphanesinde bulunan ilk yazma nüshası, "Kitabı Dedem Korkut alâ lisân-i tâife-i Oğuzân" adını taşımakta olup 1815'te Heindrich L. Fleischer tarafından bulunmuştur. Mukaddime ve 12 boyun yer aldığı nüshanın ülkemizdeki ilk neşirleri, 1916'da Kilisli Rıfat Bilge tarafından; 1938'de ise Orhan Şaik Gökay tarafından yapılırken ilk bilimsel çalışma, 1958'de Muharrem Ergin tarafından yapılmıştır.

"Hikâyet-i Oğuznâme-i Kazan Beg ve Gayri" başlığını taşıyan ve Vatikan Kütüphanesinde bulunan ikinci nüsha ise 1950'de, İtalyan Türkolog Ettore Rossi tarafından bulunup makale olarak tanıtılmış ve 1952'de kitap olarak yayımlanmıştır. 1958'de Muharrem Ergin'in iki nüshayı birlikte neşrettiği yayının aksine Dede Korkut Kitabı'nın bu iki nüshası, 2000'li yıllardan iki ayrı nüsha olarak yayımlanmaya başlanmıştır. Bunlar arasında Dresden ve Vatikan nüshalarını ayrı ayrı ele alan Semih Tezcan ve Hendrik Boeschoten yayını; Sadettin Özçelik'in Dresden nüshası yayını ve Mustafa S. Kaçalın'ın Vatikan ve Dresden nüshası yayını sayılabilir.

Oğuzname geleneğinin en önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut Kitabı'nın Anadolu'daki ilk yayını

1916'da yapıldığından söz konusu kitap hakkında yeni bir nüshanın varlığı hakkında yaklaşık 100 yıldır beklenen haberi, 25 Nisan 2019'da Bayburt Üniversitesinde düzenlenen "Dünya Kültür Mirası Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu"nda Prof. Dr. Metin Ekici vermiştir. Ekici, adı geçen sempozyumda Dede Korkut Kitabı'nın üçüncü nüshasının bulunduğunu ve söz konusu nüshada çeşitli soylamalarla 13. boy/destanın olduğunu ilk kez ilan etmiştir. Bu ilanın ardından gerek Türkiye'de gerekse Türk Dünyası'nın çeşitli ülkelerinde Dede Korkut Kitabı'nın bu nüshasının yayımlanması beklenmeye başlanmıştır. Bu bekle-yiş, Ekici'nin çeşitli basın sitelerinde verdiği röportajlar ve Millî Folklor dergisinin 122. sayısındaki "13. Dede Korkut Destanı: 'Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi' Boyunu Beyan Eder Hanım Hey!" (s. 5-13) adlı makalesiyle bir nebze olsun giderilmiştir.

Ancak bekleyiş 26 Haziran 2019'da son bulmuş, nihayet Dede Korkut Kitabı'nın üçüncü nüshasının ilk yayını; Prof. Dr. Metin Ekici tarafından "Dede Korkut Kitabı, Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası, Soylamalar ve 13. Boy, Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi, Orijinal Metin (Tıpkıbasım)-Transkripsiyon-

* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir/Türkiye, fazilozdamar@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1729-0265

Aktarma” adıyla Ötügen Neşriyat tarafından İstanbul’da yayımlanmıştır.

Göktürk Ömer Çakır editörlüğünde yayımlanan kitabın kapak resmi, Dr. Mehmet Sağ’a aittir ve “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi” adını taşıyan ve 100 x 120 cm boyutlarında olan resim, Mehmet Sağ tarafından bu kitap için özel olarak resmedilmiştir. Kapak tasarımı Ceyhan Durmaz’a ait olan bu çalışma; “Önsöz” ve “Giriş” kısmı dışında “Orijinal Metin (Tıpkıbasım)-Transkripsiyon” ve “Türkiye Türkçesine Aktarma” bölümleri ile “Sözlük” ve “Dizin” kısımlarından oluşmaktadır.

Kitabın “Önsöz” (s. 9-14) kısmına söz konusu nüshadaki soylamaların birinde yer alan Dede Korkut’un “*Alp ozanlar erdemidir, mert yiğidi mert yiğide tarif etmek*” ifadesiyle başlayan Ekici, bu kısımda Türk edebiyatındaki sözlü ve yazılı edebiyat ilişkisi ve Türk yazıcılık geleneğine ait yaptığı değerlendirmeden sonra günümüze ulaşan nüshaların Türk kültürü açısından önemini “... *bu türden yazılı metinler bir milletin tarih boyunca sahip olduğu pek çok unsuru içermesi bakımından bir kültür hazinesi değerine sahiptir ve kültürel miras olarak kabul edilmelidir.*” (s. 9) cümleleriyle açıklamaktadır. Bu değerlendirmeden sonra Dede Korkut Kitabı’nın Dresden ve Vatikan’da bulunan nüshaların dışında başka nüshasının olmadığı “üzüntüsünün Dede Korkut Kitabı’nın üçüncü nüshasının varlığı olduğuna kanaat getirmesiyle” azaldığını söyleyen Ekici, bu nüshanın kendisine geliş serüveni hakkında bilgi vermektedir. Mart 2019’da Kazakistan’ın Mangışlak Eyaleti’nin Akdağ şehrinde dü-

zenlenen bir sempozyumda, İran’ın Türkmen Sahra Bölgesi’nden bu sempozyuma iştirak eden Mohammad Ghoghgi ve Muhammed Veli Hoca’yla tanıştığını ve bu kişilerin kendisine üzerinde “Dede Korkut” yazan bir fotokopi gösterdiklerini söyleyen Ekici, birkaç gün sonra kendisine e-posta yoluyla pdf dosyası olarak gönderilmesiyle nüshaya ulaştığını söylemektedir. Ardından nüshanın “yavaş yavaş” okunması ve bazen heyecan bazense “acabaların” sebep olduğu hayal kırıklığı arasında gidip geldiği süreci anlatan Ekici, kitaptaki soylamaların ardından Dede Korkut’un 13. anlatması olduğuna kanaat getirdiği “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi” anlatmasını okumaya başlayınca duyduğu heyecanı; ardından 25-27 Nisan 2019’da Bayburt Üniversitesinde düzenlenen “Dünya Kültür Mirası Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu”nda Dede Korkut’un üçüncü nüshasını ve 13. boyunu, kamuoyuna ilan etme sürecini ve bu esnadaki heyecanını insan, Ekici’nin satırlarını okurken bile hissedebiliyor. Türkoloji âleminin 100 yıldır beklediği bu nüshanın varlığını öğrenmek bile bizi heyecanlandırırken o satırların okunması ve Türkiye Türkçesine aktarılması sürecinde yazarın hissettikleri, herhalde herkesin “gıpta ettiği” bir duygu olmalı.

Kitabın “Giriş” (s. 15-25) kısmına Dede Korkut/Korkut Ata geleneğinin, sözlü ve yazılı kültür açısından Türk Dünyası’ndaki önemini açıklayarak başlayan Ekici, UNESCO tarafından da kültür mirası olarak kabul edilen Dede Korku/Korkut Ata Geleneği ve söz konusu kitabın nüshaları hakkın-

da “Dede Korkut Kitabı’nın Nüshaları” başlığı altında bilgi vermektedir. Dresden ve Vatikan nüshalarının keşfedilme süreci ve içeriği hakkında verilen genel bilginin ardından Ekici’nin “Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası” olarak adlandırdığı üçüncü nüsha hakkındaki bilgi, kitabın daha iyi anlaşılması amacıyla okuyucular için verilmiştir. “Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası’nın Genel Özellikleri” adını taşıyan ilk başlık altındaki; “*Elimizde bulunan nüsha, 31 varaktır. Sayfalar numaralanmamış, yazma eserlerin usulü takip edilerek yazıcı tarafından takip eden sayfanın ilk kelimesi önceki sayfanın alt kısmındaki boşluğa yazılarak gösterilmiştir. Her sayfa, yıldızla çerçevelenmiş; ana metin, bu çerçeve içine yazılmıştır. Metin, genel olarak “nesta’lik” yazı karakteriyle yazılmıştır. Metnin kenar boşluklarına yazıcı tarafından anlamı bilinmeyeceği düşünülen sözcüklerin açıklaması, üstleri kırmızı ile çizilerek yazılmıştır. Metin içinde ise bir yerde rakam kullanılmıştır. Biz bu kelimeleri, transkripsiyonlu metinde dipnot yöntemiyle verdik. Çerçeve içindeki yazılar çoğunlukla siyah mürekkeple yazılmış olup sadece üç noktada kullanılan arasözler, kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Her sayfada genellikle 14 satırlık yazı bulunmaktadır. Yazıda gerekli olmadıkça hareke kullanılmamış, sadece özel isim veya yanlış okuma ihtimali düşünülen bazı kelimelerde hareke kullanılmıştır. Yazıda durakları gösteren bir işarete yer verilmemiş, iki cümle arasında daha fazla boşluk bırakılmıştır. Satırlar arasındaki boşluklar, eşit olmakla birlikte; bir soylama, bitip yenisine başlanırken arada biraz daha fazla boşluk*

bırakılmıştır.” (s. 31) bu bilgi, okuyucunun nüshayı tanımaya yardımcı olmaktadır. Yine bu başlık altında; nüshadaki aynı kelime ve ifadelerin farklı şekillerde/harflerle yazıldığı, birkaç ifadenin ise Arap alfabesindeki bazı harflerin noktalarının unutulmasıyla farklı anlamlara geldiğini açıklayan Ekici, söz konusu nüshada toplam 23 soylama ve 1 anlatmanın olduğunu söylemektedir. Nüshanın 48. sayfasına kadar olan bu soylamalar için “farklı konularda yazılmış” ifadesini kullanan ancak soylamaların içeriği hakkında bilgi vermeyen Ekici, 48. sayfadan başlayarak 61. sayfada son bulan ve nüshada başlıklandırılmayan bu anlatmanın, kendisi tarafından “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi” şeklinde adlandırıldığını söylemektedir. Bu kısmın sonunda ise orijinal metinde olmayan ve farklı yazı karakteri ve farklı kalemlerle yazılmış Farsça şiir beyitlerinin olduğunu söyleyerek bu beyitlerin Farsçalarını ve Türkçe çevirilerini dipnotta vermektedir.

“Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası’nın Yazarı, Dili ve Tarihi” adını taşıyan başlık altında; nüshanın son sayfası olan 61. sayfasındaki “Hacılı’ya Allah rahmet eylesin.” ifadesinden dolayı, nüshanın “Hacılı” adındaki bir kişiye sunulmuş olabileceğini düşündüğünü ifade eden Ekici, yine bu başlık altında nüshanın dili hakkında da kısa bilgi vermektedir. Alanı olmadığı için nüshanın dili hakkında kesin bir şey söylemekten imtina eden Ekici, nüshadaki metinde Kıpçak Türkçesine ait birçok kelime ve ek olmasına rağmen nüshanın genel olarak Türkmen ve Azerbay-

can Türkçesi özelliklerini taşıdığını söyleyerek nüshanın yazıya geçirilme tarihi olarak Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un aynı nüshanın belli başlı sayfaları örnekleminde yazdığı "Dede Korkut'un Yeni Nüshası Üzerine Konu-Bağlantılar-Yer-Zaman-Okuyuş" adlı incelemesini referans göstererek nüshanın 17-18. yüzyıla ait olabileceğini ancak yine de ayrıntılı çalışmalarla bu metin için bir tarih tespit edebilmenin doğru olacağını söylemektedir.

"Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası'nın İçerik Özellikleri" başlığı altında; nüshadaki soylamalar ve anlatmanın içeriği hakkında genel bilgi veren Ekici, orijinal nüshada soylamalar için başlık olmadığını ve bu soylamaları, Türkiye Türkçesine aktarırken "Soylama-1" vb. numaralar verdiğini söylemektedir. Bu başlık altında artık okuyucu, soylamaların içeriği hakkında genel bir bilgi almaya başlar. Soylamalardaki doğal hayat, bitkiler, hayvanlar, silahlar, il ve bölge isimleri, yerleşiklik ve göçebelik, Oğuz beyleri, İslamiyet'e ait unsurlar ve çeşitli kavramları birer paragrafta genel olarak açıklayan Ekici, Dede Korkut'un 13. boyunu anlattığı paragrafta nüshadaki "boy" sayısının "bir" olduğunu; Dede Korkut Kitabı'nın diğer nüshalarında bulunan birkaç anlatma temelinde açıklar. Salur Kazan'ın Aras Nehri çevresini ve Kars yöresini fethini anlattığı kısmın, "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" anlatmasına hazırlık mahiyetinde olduğunu ve bu kısmın bütünü oluşturan bir yapı parçası olduğunu semantik olarak açıklar. Ayrıca bu anlatmanın içeriğini "*Oğuz beylerinin*

savaşma nedenleri, nasıl bir devlet ve ordu düzenine sahip oldukları, beylerin unvanları ve fetihleri gibi unsurlar kısaca özetlendikten sonra, esas olarak doğaüstü bir güce sahip olan ejderha ile savaşma ve onu alt etme konusu işlenmiştir." (s. 24) şeklinde açıklayan Ekici, Türklerin kendilerine zarar veren doğaüstü güçleri temsil eden ejderha ile nasıl savaşılacağını, onu alt etmenin yollarını ve onun sahip olduğu güçten nasıl yararlanacağını bildiklerini iddia etmektedir. Yine bu kısmın son paragrafında, nüshadaki metinde tasavvur edilen Türk medeniyetinin "kut sahibi insan" olarak yaşamak unsuru üzerine temellendirildiğini ifade eden Ekici'ye göre bu insan tipi; "*millettini bilen ve seven, ailesine ve toplumuna sahip çıkan, dostunu ve düşmanını seçen, her türlü zorluk ve zorbalıkla mücadele etmekten kaçınmayan, mücadele etmek için gerekli ve yeterli eğitimi almış, doğaya ve doğada bulunan her canlıya saygılı olan kişi*"dir (s. 25).

"Orijinal Metin (Tıpkıbasım)-Transkripsiyon" (s. 27-151) bölümüne "Metinde Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri"ni vererek başlayan Ekici, 31 varaklık bu nüshanın her sayfasını; kitabın sol tarafına orijinal metnini, sağına ise transkripsiyon yapılmış metnini vermiştir. Orijinalinde Arap alfabesiyle yazılı her satırın transkript edilmiş hâlini, bazı kelimelerdeki bölünmeler dâhil, karşısındaki sayfada Latin alfabesiyle veren Ekici'nin kullandığı bu usul, okuyucunun iki metni mukayese etmesine olanak vermesi bakımından oldukça yararlıdır. Ayrıca orijinal metinde derkenar olarak yazılmış bazı açıklamalar da transkript

edilen sayfada dipnot hâlinde verilerek yine okuyucuya hem mukayese şansı vermiş hem de okuyucunun, metni anlamlandırmasını kolaylaştırmıştır. Son olarak Ekici, bu bölümde; orijinal metinde sayfa numarası verilmemiş olmasından dolayı transkript edilen ilk sayfaya, geleneksel usule uygun olarak “1b”den başlayarak numara vermiş ve “31b”de bitirmiştir.

Kitabın “Türkiye Türkçesine Aktarma” (s. 153-204) bölümünde “Giriş” kısmında belirttiği üzere her soylamaya “Soylama-1” vb. başlıklar koyan Ekici, yine orijinal metinde olmadığı hâlde “Soylama-23”ten sonra gelen anlatmayı “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi” olarak başlıklandırmıştır. Metnin sadece aktarma bölümünde yapılmış olan bu usulün transkripsiyon yapılmış bölümde olmaması okuyucunun, aktarma kısmının orijinalini bulmakta zorlanmasına sebep olabilir. Soylamalardaki şiirsel ifadelerin anlam bütünlüğünün “tam ve güçlü olarak” Türkiye Türkçesine aynı üslup gücüyle aktarılması, Ekici’nin Türkçeyi şiirsel olarak kullanma yeteneğinin bir göstergesidir. Özellikle tabiat tasvirlerindeki her detayın, anlatının yaratıldığı veya aktarıldığı toplumda yaratıcı veya aktarıcının tabiat gözlemindeki mükemmelliğin aynı üslupta ve anlamsal bütünlüğü bozulmadan verilmesi, aktarma ve çevirinin sadece ilgili dili/lehçeyi bilmekle yeterli olmadığını aynı zamanda “alana” hâkimiyetini de göstermektedir.

Kitabın “Sözlük” (s. 205-212) kısmında metnin Türkiye Türkçesine aktarımında kullandığı kelimeleri ve bu kelimelerin anlamlarını veren

Ekici’nin kelime anlamlandırmasında semantik bir yol izlemesi, yazarın “metne anlamsal açıdan” bakışı ile ilgilidir. Sözlükte yer alan kelimeleri ve bu kelimelerin anlamlarının, hangi sözlükler/kaynaklar kullanılarak verildiğinin ve neden semantik bir anlamlandırmaya gidildiğinin açıklanması, okur için gerekli olabilirdi.

Kitabın “Dizin” (s. 213-219) kısmında söz konusu nüshada geçen “askerî terimler, hayvan ve bitki adları, kişi ve özel adlar ile yer adları” listelenerek dizinlenmiştir. Dizinin transkript edilerek verilmesi de orijinal metinde “aranan” kelimenin/terimin bulunması bakımından oldukça kullanışlıdır.

Sonuç olarak 2019 yılında Türko-loji âleminde yeni bir buluşa imza atılmıştır. Türkmen Sahralı Muhammed Veli Hoca’nın İran’da bulduğu ve Prof. Dr. Metin Ekici’nin Türkiye’de bilim dünyasına ilk ilan edip yayımladığı Dede Korkut Kitabı’nın bu yeni nüshası ve yeni boyu/anlatması, sadece bulunan yeni bir nüsha değil aynı zamanda Dede Korkut Kitabı’nın diğer nüshalarında anlamlandırılmayan ya da açıklanamayan bazı hususları açıklayabileceğini, bu sebeple de tekrar tekrar okunması gerektiğini ve son olarak bu kitabın Türko-loji alanına büyük bir katkı sağladığını düşünüyoruz.